

IZVEŠTAJ O STANJU VERSKIH SLOBODA U SVETU U 2021. GODINI- KOSOVO

Izvršni pregled

Ustav zabranjuje versku diskriminaciju i predviđa slobodu veroispovesti koja podleže ograničenjima u interesu javne bezbednosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili radi zaštite prava drugih. Zakon ne predviđa načine da verske grupe steknu pravni status. Nacrt zakona koji bi im dao takav status podnet je Skupštini 2020. godine i o njemu se do kraja godine nije raspravljalo. Islamska zajednica Kosova (IZK) saopštila je da su neke škole nastavile da sprovode direktivu Ministarstva obrazovanja i nauke (MON) kojom se zabranjuje nošenje verske odeće, uskraćujući muslimanskim učenicama koje su nosile hidžab pristup školama. Ustavni sud je u septembru prosledio državnom tužiocu informaciju o tome da vlada stalno odbija da primeni odluku tog suda iz 2016. kojom se Srpskoj pravoslavnoj crkvi (SPC) priznaje vlasništvo nad zemljištem u blizini manastira Visoki Dečani. Kao odgovor na vladino stalno odbijanje da primeni tu odluku i dogovor o radovima na putu iz 2020. godine u Specijalnoj zaštitnoj zoni manastira Visoki Dečani (SZZ), SPC je u maju prekinula zvaničnu komunikaciju sa vladom. U oktobru su mediji izvestili da MON i policija istražuju hrišćansku nevladinu organizaciju (NVO) nakon pritužbi da je organizacija objavila fotografije dece zajedno sa verskim sadržajem bez dozvole roditelja. Mediji su izvestili da je NVO negirala da je prekršila zakone koji zabranjuju nevladinim organizacijama da sprovode verske aktivnosti u zemlji. IZK i mediji su u avgustu izvestili da je policija uhapsila autora Đina Morenu pod optužbom da je objavljivao pesme koje podstiču netrpeljivost prema muslimanima. Morena je potom priznao krivicu i izrečena mu je novčana kazna. Predstavnici Protestantske evangelističke crkve Kosova (PECK) istakli su da ih nepostojanje institucionalne podrške da se dodele mesta za sahranjivanje sprečava da obavljaju sahrane u skladu sa svojim verovanjima. Kako je saopštila SPC, policija je u junu bez ikakvog objašnjenja naredila da se autobus sa srpskim hodočasnicima SPC vrati u Srbiju. U aprilu, panevropska federacija organizacija civilnog društva za kulturno nasleđe, „Europa Nostra“ uvrstila je manastir SPC Visoki Dečani na svoju listu sedam najugroženijih lokaliteta nasleđa u Evropi, za šta su vladini zvaničnici rekli da je „pristrasna“ i „netačna“. Pripadnici SPC su naveli da neke opštine nisu obezbedile odgovarajuće obezbeđenje ili održavanje lokaliteta SPC.

U junu je jedan crnogorski državljanin skandirao „Ubij Albance“ na skupu pripadnika SPC na proslavi Vidovdana kod spomen obeležja Gazimestan u blizini Prištine. Sud u Prištini osudio ga je na novčanu umesto na zatvorsku kaznu i zabranio mu ulazak u zemlju na pet godina. IZK je saopštio da medijski izveštaji nastavljaju

da negativno prikazuju njihove zajednice što doprinosi klimi netolerancije i diskriminacije. Predstavnicima IZK i PECK-a rekli su da neki od njihovih pristalica nisu bili voljni da otvoreno ispovedaju svoju veru zbog straha od diskriminacije. Policija Kosova saopštila je da je tokom godine primila prijave o 87 incidenata, uglavnom klasifikovanih kao teške krađe, prvenstveno protiv islamskih ili verskih lokaliteta ili grobalja SPC, ali uključujući i jedan protiv rimokatoličke zajednice, u poređenju sa 57 u 2020. godini. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) saopštila je da je nastavila da se zalaže za poboljšanje odnosa između verskih zajednica i opština.

Zvaničnici Ambasade SAD nastavili su da podstiču vladu da usvoji amandmane kojima se verskim grupama omogućava sticanje pravnog statusa, sprovođenje mehanizama za zaštitu slobode veroispovesti, sprovođenje zakona i sudskih odluka koje se odnose na verske lokalitete SPC i rešavanje imovinskih sporova SPC. Ambasador i drugi predstavnici ambasade razgovarali su sa liderima verskog i civilnog društva o pitanjima verskih sloboda, uključujući jednaku zaštitu i zabrinutost za imovinska prava i podstakli versku toleranciju i bolji međuverški dijalog. U junu, ambasada je ugostila kapelane Nacionalne garde Ajove, predstavnike Kosovskih bezbednosnih snaga i nekoliko visokih verskih vođa kako bi razgovarali o planovima za Kapelanski korpus Kosovskih bezbednosnih snaga.

Prvi deo: Verska pripadnost stanovništva

Vlada SAD procenjuje da ukupan broj stanovnika iznosi 1,9 miliona (sredina 2021). Na osnovu popisa stanovništva u 2011. godini, 95,6 odsto stanovništva su muslimani, 2,2 odsto rimokatolici, a 1,4 odsto pravoslavni Srbi, gde protestanti, Jevreji i osobe koje nisu odgovorile ili koje su odgovorile „nijednoj“ ili „bez odgovora“ zajedno čine manje od 1 odsto. Svetska religijska baza podataka Univerziteta u Bostonu za 2020. procenjuje da je 93 odsto muslimanskog stanovništva i 6 odsto hrišćana, dok je 1 odsto ateista ili agnostika, ili pripada drugim veroispovestima. Lokalne procene ukupnog broja Jevreja kreću se od 50 do 150. Prema navodima SPC i međunarodnih posmatrača, nedostatak finansijske podrške za popis stanovništva i većina etničkih Srba koji su bojkotovali popis stanovništva doveli su do značajno manjeg broja popisanih etničkih manjina, uključujući pripadnike SPC, muslimane tarikate i protestante. Ostale verske zajednice, uključujući muslimane tarikate i protestante takođe su osporavale rezultate popisa stanovništva navodeći da nisu imali poverenje u metodologiju popisa stanovništva i da veruju da je to dovelo do popisa manjeg broja pripadnika njihovih zajednica.

Većina kosovskih Albanaca su muslimani, iako su neki od njih hrišćani (pravoslavci, katolici i protestanti). Skoro svi kosovski Srbi pripadaju SPC. Većina etničkih Aškalija, Bošnjaka, Egipćana, Goranaca, Roma i Turaka su takođe muslimani, dok većina etničkih Crnogoraca i neki Romi su pravoslavni hrišćani. Skoro svi etnički Hrvati su katolici.

Prema navodima IZK, većina muslimanskog stanovništva prati sunitski islam, školu Hanafi, iako su neki deo sufijske tarikatske zajednice. Takođe postoji i mala verska zajednica baktana unutar Sufizma, ali ne postoje zvanične procene o broju njihovih sledbenika. Kosovski Albanci čine većinu u 28 od 38 opština u zemlji, a kosovski Srbi čine većinu u preostalih deset opština. Većina pripadnika SPC živi u deset opština sa većinskim srpskim stanovništvom. Najveće katoličke zajednice su u mestima Đakovica, Janjevo, Klina, Priština i Prizren. Stanovništvo Protestantske evangelističke crkve koje čini razne tradicije uključujući baptiste, pentekostalce, reformisane, nenedominacione i druge, nalaze se širom zemlje, a koncentrisani su u Prištini i Đakovici. U Prizrenu i Prištini postoje male jevrejske zajednice, mada tačan broj nije dostupan.

Drugi deo: Odnos vlasti prema verskim slobodama

Pravni okvir

Ustav propisuje slobodu savesti i veroispovesti za sve građane, uključujući pravo na promenu, izražavanje ili neizražavanje verskih uverenja, pravo na praktikovanje ili nepraktikovanje veroispovesti i pridruživanja ili nepridruživanja verskoj zajednici. Ova prava mogu se ograničiti ako je to neophodno za zaštitu bezbednosti i javnog reda, zdravlja ili zaštite prava drugih. Ustav propisuje razdvojenost verskih zajednica od javnih institucija, uključujući pravo verskih grupa da nezavisno urede svoje organizacije, aktivnosti i obrede. Ustav propisuje jednaka prava svim verskim zajednicama, predviđa da je zemlja sekularna i neutralna u pogledu religije, propisuje da država osigurava zaštitu i očuvanje verskog nasleđa zemlje i zabranjuje diskriminaciju na osnovu religije. Ustav propisuje da zakon može da ograniči slobodu izražavanja da bi se sprečilo izazivanje nasilja i provokacija netrpeljivosti na osnovu rase, nacionalne, etničke ili verske pripadnosti. Dozvoljava sudovima da zabrane organizacije ili aktivnosti koje podstiču rasnu, nacionalnu, etničku ili versku mržnju.

Zakon o verskim slobodama propisuje da ne postoji državna vera i predviđa slobodu ne imati versko ubeđenje. Zakon o verskim slobodama navodi, „Sve religije i njihove

zajednice na Kosovu, uključujući Islamsku zajednicu Kosova, Srpsku pravoslavnu crkvu, Katoličku crkvu, Hebrejsku versku zajednicu i Evangelističku crkvu imaju svaku vrstu zaštite i mogućnosti da bi se osigurala prava i slobode predviđene ovim zakonom“. Zakon ne propisuje nikakva dodatna prava ili benefite za ovih pet navedenih zajednica u odnosu na druge verske grupe. Vlasti tumače pojam „evangelistička crkva“ kao da obuhvata sve protestantske grupe bez obzira na denominaciju.

Ustav predviđa prava i zaštitu za sve građane, uključujući održavanje, razvoj i očuvanje njihove veroispovesti koristeći sopstveni jezik. Ustav takođe navodi da verske zajednice imaju pravo na osnivanje verskih škola i dobrotvornih ustanova sa mogućnošću da se finansiraju uz finansijsku pomoć vlade „ u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima.“ Ustav garantuje svim etničkim zajednicama pristup javnim medijima. Zakon o verskim slobodama propisuje pravo verskim grupama da osnuju i koriste svoje vlastite medije, održavaju neometane mirne kontakte sa osobama van zemlje sa kojima dele isti verski identitet i da imaju jednak pristup javnom zapošljavanju.

Ustav garantuje 20 od 120 poslaničkih mesta u parlamentu predstavnicima iz etničkih manjinskih zajednica, većina čiji su članovi često ujedinjeni oko jedne verske grupe kao što su muslimani ili hrišćanski pravoslavci. Takođe predviđa usvajanje, izmenu i dopunu ili povlačenje svakog zakona koji se odnosi na versku slobodu ili i kulturno nasleđe zahtevajući usvajanje od strane većine poslanika koji zastupaju manjinske zajednice, kao i većinu svih prisutnih poslanika.

Ustav predviđa Instituciju ombudsmana koja je odgovorna za praćenje verskih sloboda, između ostalih ljudskih prava i za preporučivanje mera da se isprave povrede. Propisuje da država preuzima sve neophodne mere da zaštiti pojedince koji mogu da budu izloženi pretnjama, neprijateljstvu, diskriminaciji ili nasilju zbog svog verskog identiteta. Zakon inkriminiše zločine iz mržnje, što uključuje izazivanje razdora i netolerancije među verskim grupama, kao i krivična dela u kojima je veroispovest motiv ili otežavajuća okolnost.

Zakon ne zahteva da se verske grupe registruju, ali isto tako ne predviđa pravni mehanizam ili specifične smernice za verske grupe - uključujući pet zajednica navedenih u Zakonu o verskim slobodama - da dobiju pravni status preko registracije ili na druge načine. Bez pravnog statusa, verske zajednice ne mogu da imaju svoju imovinu, otvore bankovne račune, zaposle osoblje ili pristupe sudovima kao kolektivni subjekt. Međutim, pojedine crkve ili pojedini pripadnici mogu to da čine

i obavljaju ostale administrativne zadatke u svoje ime. Lokalne zajednice često prepoznaju vlasništvo verskih grupa nad objektima, međutim, zakon generalno ne štiti ove objekte kao imovinu verske zajednice, nego radije kao privatno vlasništvo građana ili NVO. Imovina SPC je izuzetak. Zakon o SZZ priznaje i štiti integritet imovinskog vlasništva SPC i upravljanje nad određenim područjima unutar SZZ.

Zakon propisuje pravo na osnivanje humanitarnih/dobrotvornih organizacija, prihvatanje dobrovoljnih finansijskih priloga od pojedinaca i institucija i uključivanje u nacionalne i međunarodne komunikacije u verske svrhe. Međutim, Zakon o registraciji NVO ne odnosi se na „verske zajednice, verske centre ili hramove“, što sprečava verske grupe da se registruju kao NVO, a takođe zabranjuje nevladinim organizacijama da obavljaju versku delatnost u zemlji.

Zakon propisuje zaštitne mehanizme za verske i kulturne lokalitete i zabranjuje ili ograničava obližnje aktivnosti koje bi mogle da oštete istorijsko, kulturno ili prirodno okruženje. U skladu sa zakonom, Savet za primenu i praćenje (SPP) presuđuje u sporovima između vlade i SPC koji se odnose na SZZ i ostala pitanja koja se tiču zaštite verskog i kulturnog nasleđa SPC. SPP je posebno telo koje proističe iz Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova iz 2007. godine (takođe poznatim i kao Artisarijev plan) i koje je osnovano u skladu sa zakonom. U sastavu SPP su Ministarstvo zaštite životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (kopredsedavajući); specijalni predstavnik Evropske unije (kopredsedavajući); Ministarstvo kulture, omladine i sporta, SPC i OEBS.

Opštine, a ne centralna vlada, su zakonski odgovorne za očuvanje i održavanje svih javnih grobalja, uključujući i ona namenjena za određene verske zajednice.

U skladu sa zakonom „javne obrazovane ustanove ne podučavaju veronauku ili druge aktivnosti koje propagiraju određenu veroispovest“. Zakon je nesprovodljiv u školama koje rade u skladu sa paralelnim strukturama srpske vlade, nad kojima Vlada Kosova nema kontrolu.

Administrativni cirkularni dopis MON-a o kodeksu ponašanja i disciplinskim merama za učenike osnovnih i srednjih škola koje ima snagu zakona, zabranjuje učenicima da nose versku odeću u prostorijama osnovnih i srednjih škola.

Zemlja nije potpisnica Međunarodne povelje o građanskim i političkim pravima.

Postupanje vlasti

Vlada ponovo nije usvojila amandmane na Zakon o verskim slobodama koji bi dozvolili verskim grupama da steknu pravni status, obavljaju poslovanje i stiču stvarnu i ličnu svojinu na svoje ime, otvore bankovne račune i dobiju poreske olakšice pri uvozu. Kabinet je odobrio amandmane i poslao ih parlamentu u septembru 2020, ali su u februaru vanredni opšti izbori doveli na početak kosovski zakonodavni proces amandmana, vraćajući amandmane novoizabranoj vladi, koja ih nije ponovo podnela Skupštini do kraja godine. U nedostatku primene zakona, sve verske zajednice rekle su da nastavljaju da upravljaju bankovnim računima koji su otvoreni na pojedince, a ne na zajednice. PECK je i dalje navodio da su protestantske crkve oporezovane kao profitna preduzeća.

IZK i nekoliko medija izvestili su da je policija uhapsila autora Đina Morenu u avgustu nakon što je objavio knjigu pod naslovom „Grom u duši“ koja je prema IZK-u i izveštajima medija sadržala pesme koje podstiču razdor i netoleranciju prema muslimanima. PECK je 16. avgusta objavio na Fejsbuku da je Morena protestant i da vlasti nisu poštovale odgovarajuće zakonske procedure kada su ga priveli. Morena je u Osnovnom sudu u Đakovici priznao krivicu za govor mržnje i kažnjen je sa 1.640 evra (1.900 dolara) umesto šest meseci zatvora, nakon odbitaka i uračunavanja vremena provedenog u pritvoru.

Prema IZK-u, neke osnovne škole su kao rezultat primene administrativnog cirkularnog dopisa MON-a kojim se zabranjuje verska odeća na školskoj imovini uskratile pristup pojedinim muslimanskim učenicama koje su pokušale da idu u školu noseći hidžab. Imam Ljabinot Malići, direktor nevladine organizacije Kosovski centar za mir, prijavio je više slučajeva u nekoliko opština u kojima je učenicama osnovnih škola odbijen ulazak u školu zbog nošenja hidžaba. Prema Malićiju, neke škole su poništile svoju odluku nakon što je Kosovski centar za mir istražio situaciju. Malići je u septembru javno pozvao roditelje da prijave slučajeve u kojima je učenicama koje su nosile versku odeću onemogućen pristup školama. Zabrana je pred kraj godine i dalje bila na snazi.

Predstavnici muslimanske zajednice rekli su da je bilo slučajeva diskriminacije muslimanki koje su nosile versku odeću dok su radile u javnim institucijama, uključujući jedan incident u septembru kada je direktorica javne škole pretila otkazom učiteljici ako bude nosila versku odeću na poslu. Učiteljica je zatražila od Kosovskog centra za mir da posreduje, a direktor škole je naknadno poništio odluku i dozvolio učiteljici da nosi hidžab na poslu.

U oktobru je onlajn novinski sajt „*Balkan Insajt*“ izvestio da su MON i policija istraživali globalnu hrišćansku humanitarnu nevladinu organizaciju nakon što je u januaru Opština Lipljan raskinula sa NVO sporazum iz 2018. godine. „*Balkan Insajt*“ je izvestio da su se roditelji žalili da je organizacija objavila fotografije dece zajedno sa verskim sadržajem bez dozvole roditelja i da su međunarodni sponzori slali deci na Kosovu pisma koja sadrže verski sadržaj. „*Balkan Insajt*“ je izvestio da je nevladina organizacija negirala bilo kakve navode o nedoličnom ponašanju i da je saradivala sa lokalnim vlastima. Zvaničnici Ministarstva unutrašnjih poslova, koje je nadležno za registraciju nevladinih organizacija, rekli su da zakon zabranjuje bilo kojoj NVO da obavlja verske aktivnosti u zemlji. Zvaničnici su rekli da su saradivali sa nevladinim organizacijama kako bi osigurali poštovanje, uključujući i zahtev od NVO da promene statut i uklone sadržaj koji ukazuje na versku pripadnost organizacije.

PECK je ponovo istakao da je Kosovska imigraciona služba i dalje odbijala da prizna inostrane misionare koje su angažovale njihove crkve članice. PECK je naveo da je Služba carine i dalje tražila od njihovih članova da plate porez na humanitarnu pomoć koju su dobili iz inostranstva tokom godine, dok su izuzimali od plaćanja poreza neke druge verske zajednice, kao što je IZK. Osim toga, prema navodima PECK, neka poslovanja nisu poštovala izuzeće od plaćanja poreza na dodatu vrednost za robu koju su kupovale crkve članice zbog verskih predrasuda kako je navedeno.

Opštinski zvaničnici opštine Dečani i centralna vlada i dalje su odbijali da sprovedu odluku Ustavnog suda iz 2016. koja potvrđuje odluku Vrhovnog suda iz 2012. da otprilike 24 hektara (59 jutara) zemlje koja se nalazi u blizini manastira pripada u vlasništvu manastira SPC Visoki Dečani. Tokom godine nije bilo napretka, uprkos ponovljenim apelima SPC i međunarodne zajednice kako Kosovskoj katastarskoj agenciji, tako i vladi da upišu vlasništvo SPC nad zemljištem.

Ustavni sud je u septembru naveo da su sve vladine institucije dužne da sprovedu njegove odluke i zatražio od državnog tužioca da reaguje. Državni tužilac do kraja godine nije pokrenuo krivični postupak protiv službenih lica odgovornih za odbijanje izvršenja odluke. U septembru je predsednik opštine Dečani Baškim Ramosaj javno potvrdio da ne namerava da izvrši odluku suda. NATO trupe na Kosovu nastavile su da pružaju bezbednost manastiru Visoki Dečani. U oktobru, Viola Fon Kramon, izvestilac Evropskog parlamenta za Kosovo, objavila je na Tviteru: „Tolerancija i obostrano poštovanje su suština multietničkog društva.“

Nasleđe Srpske pravoslavne crkve na Kosovu mora da bude zaštićeno i da uživa puna prava. Upravo zato pozivam Vladu Kosova da sprovede dugo odlaganu presudu [Ustavnog] suda jer vladavina prava znači jednako ophođenje prema svima.“

SPC je u maju prekinula zvaničnu komunikaciju sa vladom, navodeći da vlada ne sprovodi odluku Ustavnog suda u vezi sa manastirima Visoki Dečani i dogovor iz 2020. uz italijansko posredovanje između SPP i opštinskih vlasti Dečana o putevima u SZZ Dečani. SPC je objavila saopštenje u kojem se navodi „na osnovu svega ovog jasno je da je reč o namernoj opstrukciji kosovskih institucija i na centralnom i na lokalnom nivou, a pod uticajem formalnih i neformalnih centara moći kosovskih Albanaca koji su očigledno rešeni da se odluka Ustavnog suda nikada ne sprovede ... institucije su u rukama pojedinaca koji kroje pravdu mimo Vrhovnog i Ustavnog suda i zakona.“ Kao rezultat prekida razgovora, SPP se nije sastajao tokom godine. Dogovor je obuhvatio razvoj obilaznog puta van granica SZZ, koji bi povezivao Dečane sa Crnom Gorom i zasebnog lokalnog puta u okviru SZZ. Ljiburn Aljiu, ministar za životnu sredinu, prostorno planiranje i infrastrukturu (i kopredsedavajući SPP), javno se protivio dogovorenom aranžmanu, rekavši da je izgradnja obilaznog puta „opasan presedan.“ Lokalne vlasti su nastavile sa dodatnim radovima na izgradnji puteva van SZZ, što je kako je saopšteno iz SPC, bio pokušaj da se stvori situacija u kojoj bi lokalne vlasti mogle naknadno da ojačaju svoju opravdanost izgradnje u okviru SZZ.

Ministarstvo lokalne uprave (MLU) je izvestilo da većina opština pokriva troškove sahrane za sve verske grupe i da su odgovorne za troškove povezane sa upravljanje grobljima. Nekoliko opština, uključujući Klokot, Gnjilane, Severna Mitrovica, Mamuša i Gračanica, navelo je potrebu za proširenjem kapaciteta na postojećim grobljima. MLU je naveo da pandemija kovida 19 nastavlja da utiče na obrede sahranjivanja pošto su vladina ograničenja zbog zaštite zdravlja ograničila prisustvo širom zemlje.

Predstavnici PECK-a istakli su da je nepostojanje institucionalne podrške da se dodele mesta za sahranjivanje sprečavalo pripadnike da obavljaju sahrane u skladu sa svojim verovanjima. PECK je istakao da su mnoge opštine ugovorile održavanje grobalja sa IZK-om i da je IZK uskraćivao pripadnicima PECK-a mogućnost sahranjivanja pošto je IZK zahtevao islamske obrede sahranjivanja. PECK je istakao da je službenik za upravljanje grobljem u Prizrenu rekao lokalnom pastoru u martu da može da sahrani svog preminulog oca na groblju samo ako je pokojnik musliman ili katolik, ali ne i protestant. MLU je u 2020. godini (poslednja godina za koju

postaje podaci) izvestio da su 23 od 38 opštinska lokaliteta imali ugovor o uslugama sa IZK-om za pružanje usluga uređenja, održavanja i sahranjivanja na javnim grobljima. Katolička, pravoslavna i jevrejska zajednica u Prištini nastavili su da koriste odvojena javna groblja koja su ove grupe samostalno održavale i kojima su upravljale.

SPC i zajednica kosovskih Srba i dalje su izjavljivali da u mnogim opštinama sa većinskim kosovskim Albancima lokalne samouprave nisu obezbedile adekvatno održavanje njihovih grobalja, a policija nije obezbedila dovoljno sigurnosti, što je omogućavalo povremeno vandalska dela. Prema izveštajima medija na srpskom jeziku i SPC, neki nadgrobni spomenici i krstovi na pravoslavnom groblju u Orahovcu vandalizovani su u junu i oktobru. U julu su mediji izveštavali o nebrizi, vandalizmu i skrnavljenju nekih crkava i grobalja SPC.

Na kraju godine, jevrejske grupe još nisu donele odluku o odgovarajućoj lokaciji za sinagogu za koju je Opština Priština izdala građevinsku dozvolu 2016. godine. Opština je saopštila da je spremna da dodeli zemljište kada to pitanje bude rešeno.

Jevrejska zajednica u Prizrenu saopštila je da je u avgustu dobila odobrenje od vlade da započne renoviranje zgrade posvećene Jevrejskom kulturnom centru/sinagogu u Prizrenu. Jevrejska zajednica je navela da radovi na renoviranju zavise od sredstava koja tek treba da se prikupe, dodajući da je Ministarstvo kulture, omladine i sporta tokom godine izdvojilo 80.000 evra (90.700 dolara) za projekat.

U avgustu je Osnovni sud u Prištini presudio da Opština Priština ne može da bude stranka po tužbi koju je Univerzitet u Prištini podneo protiv opštine i SPC 2017. godine. U tužbi se osporava zemljište na kampusu univerziteta koje je bivša jugoslavenska vlada 1991. godine dala SPC i traži se rušenje nedovršenog, ali osvećenog hrama Hrista Spasa izgrađenog na tom zemljištu. Tužba univerziteta protiv SPC je pred kraj godine i dalje bila pred Osnovnim sudom. I opština Priština i Univerzitet osporavaju vlasništvo SPC nad zemljištem.

PECK je saopštio da su opštine, koje su odgovorne za dodelu zemljišta verskim zajednicama odbile da im daju zemljište za crkvene zgrade. PECK je saopštio da je tokom godine zatražio zemljište od 38 opština, ali da su zemljišta dodeljena samo u dve, u opštinama Gnjilane i Vučitrn. PECK je saopštio da nije dobio odgovor od preostalih opština.

SPC je saopštila da je policija 19. juna zaustavila autobus sa srpskim hodočasnicima i vratila grupu u Srbiju nakon što je granična policija dozvolila ulazak autobusa u zemlju. SPC je saopštila da su vlasti naredile hodočasnicima koji su planirali da posete lokalitete SPC i prisustvuju verskim službama da odu bez valjanog objašnjenja i da je takvim postupkom prekršeno pravo hodočasnika na slobodu kretanja i veroispovest.

Prema IZK, centralna vlada je nastavila da obezbeđuje određena sredstva za islamsko obrazovanje u medresi IZK u Prištini i njenim ograncima u Prizrenu i Gnjilanu. Neki pripadnici Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini ponovo su istakli da je ovo finansiranje bilo diskriminatorno zbog toga što vlada nije finansirala veronauku nijednoj drugoj verskoj grupi.

Većina etničkih Srba i neki Bošnjaci, Goranci, Hrvati i Romi nastavili su da pohađaju javne škole u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku prema planu i programu nastave i učenja paralelnih struktura srpske vlade. Škole su nudile časove pravoslavne veronauke, a srpska vlada je plaćala nastavnike koji su bili pripadnici SPC. Učenicima je bilo dozvoljeno da izaberu da li će da pohađaju ove časove.

PECK je saopštio da je javno priznavanje ili proslavljanje islamskih praznika od strane vladinih zvaničnika, kao što je Kurban-bajram, diskriminatorno prema verskim manjinama jer vladini zvaničnici nisu davali slične izjave da bi proslavili neislamske praznike. PECK je takođe istakao da se vladin zvanični kalendar praznika odnosi na „katoličke“ ili „pravoslavne“ praznike, ali ne i na „hrišćanske“ ili „protestantske“ praznike. PECK je naveo da je vladin nedostatak glasnog zalaganja za verske manjine doprineo stvaranju klime diskriminacije. PECK je takođe istakao da je prisustvo islamskih slika u nekim javnim zgradama doprinelo percepciji muslimanskog uticaja na vladine institucije.

U novembru je „Asošijeted pres“ izvestio da vladine zdravstvene vlasti rade sa muslimanskom zajednicom kako bi podstakle osobe da se vakcinišu protiv kovida 19. Prema izveštaju, imami su ohrabivali vernike na molitvi petkom da se vakcinišu, dok je medicinsko osoblje čekalo u dvorištima džamija spremno da sprovede vakcinaciju. U članku se navodi da je poruka imama Burhana Hašanija iz džamije Sultan Mehmed II u Prištini o vakcinisanju dobro primljena. Čovek koji je prisustvovao molitvi u džamiji izjavio je: „Prvi put sam čuo imama da poziva na vakcinaciju. Svi bi trebalo da se vakcinišu...“

OEBS je nastavio da prati sprovođenje zakonodavstva o zaštiti SZZ oko srpskih pravoslavnih verskih lokaliteta i lokaliteta nasleđa. Policijska jedinica za specijalnu zaštitu lokaliteta kulturnog i verskog nasleđa nastavila je da obezbeđuje i pruža neprestanu zaštitu i da obezbeđuje širom zemlje 24 specijalno zaštićene zone.

SPC je 10. maja izdala saopštenje za javnost u kojem se navodi da je zabrinuta zbog incidenata krađe i vandalizma na nekoliko njenih lokaliteta širom zemlje, navodeći nedavni incident u kojem je kamenovana crkva Svete Petke u Vitini i druge primere. SPC je saopštila da je većina incidenata imala etničke i verske motive i kritikovala ono što je okarakterisala kao agresivnu retoriku protiv SPC koja dolazi od nekih visokih kosovsko-albanskih institucionalnih i političkih lidera, uključujući premijera Albina Kurtija i ministra životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture Ljiburna Aljijua što je možda doprinelo ovim incidentima. Predstavnik SPC je za medijsku kuću *Kossev* rekao: „Pritužbe kosovskim institucijama su besmislene jer je ovo nasilje proizvod agresivne retorike koja dolazi iz samog vrha kosovskih institucija, koje umesto da rešavaju probleme stanovništva, privrede i suočavaju se sa pandemijom kovida, najgrubljim rečima napadaju Srbiju i kolektivno optužuju srpski narod, pa i našu Crkvu.“ Kao odgovor, portparol Policije Kosova u Gnjilanu rekao je *Kossev-u* da ništa nije oštećeno u incidentu kada je reč o crkvi Svete Petke i da iako nije bilo krivičnog postupka, policija prati situaciju. SPC je takođe javno izrazila zabrinutost zbog provala i krađa na šest lokaliteta SPC (crkve i pomoćni objekti) tokom deset dana u martu. Incidenti su se dogodili u opštinama Klokot, Parteš, Gračanica, Peć i Štrpce.

U aprilu je nevladina panevropska federacija organizacija civilnog društva za kulturno nasleđe „Europa Nostra“ uključila manastir SPC Visoki Dečani na svoju listu sedam najugroženijih lokaliteta nasleđa u Evropi, navodeći rizike za manastir od lokalnih razvojnih dešavanja. Visoki vladini zvaničnici, uključujući predsednicu Vljosu Osmani i premijera Kurtija, odbacili su izjave da je manastir ugrožen kao „pristrasne“ i „netačne“ i pozvali organizaciju da ukloni manastir sa liste. U pismu upućenom „Europa Nostra“, Osmani i Kurti su izjavili: „Mi smo u potpunosti posvećeni zaštiti svih spomenika naše zemlje, a posebno pravoslavnih crkava i manastira... Opština Dečani kao deo svog [prostorno-razvojnog] plana, obavezala se da će posebno područje manastira Dečani tretirati sa posebnim prioritetom i visokim stepenom ozbiljnosti... Manastir Dečani je u dobrom stanju, uživa pune ustavne i zakonske garancije, kao i potpunu bezbednost, bez ikakve opasnosti koja mu pretila.“ Europa Nostra je u junu objavila odgovor na „neke pogrešne i netačne informacije“ objavljene na društvenim mrežama i dala dodatno pojašnjenje u vezi sa svojom odlukom da uključi manastir Visoki Dečani na svoju listu. „Europa Nostra“

je saopštila da se manastir nalazi na Uneskovoj listi ugroženog svetskog nasleđa od 2006. godine i da manastir „ima poseban značaj za kulturni i duhovni identitet i nasleđe srpskog naroda i važan je za sve građane Kosova jer je neprocenjiv element multikulturalnog i multireligijskog nasleđa na Kosovu.“ SPC je javno izrazila podršku odluci „Europa Nostra“ i odbacila izjave kosovskih zvaničnika, navodeći da je manastir jedini verski objekat pod vojnom zaštitom u zemlji. „Europa Nostra“ je u decembru isključila manastir Visoki Dečani sa uže liste od 12 lokaliteta evropskog nasleđa sa koje je organizacija planirala da izabere svoju listu od sedam najugroženijih lokaliteta nasleđa u Evropi za 2022. godinu.

OEBS je izvestio da su se odnosi između verskih zajednica i opština poboljšali – navodeći da neke opštinske vlasti bolje održavaju groblja kao rezultat aktivnosti zagovaranja OEBS-a kao na primer, međuverškog dijaloga sa vladinim institucijama i njegovog omogućavanja da se vlada i verski zvaničnici više angažuju na terenu sa lokalnim zajednicama. OEBS je saopštio da je opština Priština uklonila grafite sa jevrejskog groblja, a verske zajednice su se udružile sa lokalnom upravom na čišćenju groblja u Severnoj i Južnoj Mitrovici. OEBS je nastavio da se zalaže za uključivanje predstavnika svih glavnih verskih zajednica u opštinske savete za bezbednost zajednica, koji se sastaju da razgovaraju o bezbednosnim pitanjima.

Regulatorno telo za vodosnabdevanje izjavilo je da je opet izuzelo od plaćanja naknade verske objekte koji pripadaju svim verskim zajednicama.

Treći deo: Odnos društva prema verskim slobodama

Osnovni sud u Prištini je u julu osudio crnogorskog državljanina Ristu Jovanovića na šest meseci zatvora zbog izazivanja netrpeljivosti uzvikujući nacionalističke parole kao što su „Ubijte Albance“ tokom proslave Vidovdana 28. juna kojim se obeležava Kosovska bitka 1389. koja se vodila između Srba i Osmanlija na Gazimestanu u Prištini. Sud je Jovanovića kaznio novčanom kaznom u iznosu od 6.700 evra (7.700 dolara) umesto zatvorske kazne i zabranio mu ulazak u zemlju na pet godina.

SPC je naveo da su medijski izveštaji tokom godine doprineli atmosferi međuetničke i međuverške netrpeljivosti. Na primer, u junu su se zvaničnici SPC žalili na negativne reakcije medija posle liturgije vladike SPC Teodosija Sibalića povodom pravoslavnog Vaznesenja Hristovog u spornom hramu Hrista Spasitelja. Vladika Teodosije je kako se navodi, tokom bogosluženja rekao: „Služeći liturgiju danas u ovom sabornom hramu, svedočimo ko smo, ko smo bili i ko treba da budemo u

budućnosti. Svedočimo da se nikada nećemo odreći naših svetinja, da nam pripadaju i predstavljaju zalog našeg večnog života.“ SPC je saopštila da su nepoznata lica nakon završene liturgije ispisala grafite na vratima crkve sa natpisom „Isus mrzi Srbe“. SPC je saopštila da nije prijavila vandalizam policiji jer su mediji naveliko izveštavali o incidentu, a policija je tada bila prisutna.

Grupa studenata je potom organizovala protest ispred crkve, za koju su rekli da je povezana sa režimom Slobodana Miloševića. Prema pisanju medija, pojedini kosovski političari i studenti kritikovali su liturgiju vladike, a lokalna nevladina organizacija Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda nazvala je to „uvredom“ i „provokacijom“.

IZK je ponovo izjavio o postojanju medijskih izveštaja i izjava na društvenim mrežama koji negativno prikazuju muslimane, ali nije naveo primere.

Policija Kosova saopštila je da je tokom godine dobila prijave o 87 incidenata uperenih na verske objekte ili groblja u poređenju sa 57 incidenta 2020. godine. Bilo je 56 incidenata na imovini islamske zajednice, 30 na imovini SPC i jedan incident na rimokatoličkoj imovini. Policija je dva slučaja klasifikovala kao izazivanje razdora i netrpeljivosti, ali nije iznosila detalje. IZK je istakao da su incidenti usmereni na džamije verovatno finansijski motivisani, navodeći, na primer, kutiju za dobrotvorne priloge u džamiji u Kačaniku koja je opljačkana nekoliko puta tokom godine. Kako navodi IZK, krađe su negativno uticale na njihove humanitarne aktivnosti. SPC je navela da su neki od incidenata u vezi sa njenom imovinom u zemlji bili verski i etnički motivisani. Zbog toga što su vera i etnička pripadnost često tesno povezani teško je kategorisati mnoge incidente da su motivisani samo na osnovu verske pripadnosti.

SPC je u martu saopštila da su nepoznati pojedinci provalili u njen parohijski dom u izgradnji u Vitimirici i ukrali građevinski materijal u vrednosti od 4.000 evra (4.500 dolara). SPC je u maju saopštila da su nepoznate osobe opljačkale crkvu Četrdeset mučenika iz Sevastije i crkvu Svetog Dimitrija u području Štrpca. Mediji su preneli da su 28. juna nepoznata lica skinula zastavu SPC koja se vijorila na ulazu u manastir Gračanica, a potom na društvenim mrežama postavili sliku maskiranog lica kako drži albansku zastavu, gazi ukradenu zastavu SPC i spaljuje je. Mediji su preneli da su u julu nepoznata lica upala u crkvu Svetog Petra i Pavla u Štrpcu i napisala na zidu „Oslobodilačka vojska Kosova“. SPC je navela da je ove incidente prijavila policiji, ali je zabrinuta zbog sposobnosti ili volje vlasti da zaštite objekte Srpske pravoslavne crkve.

U aprilu su lokalne organizacije civilnog društva kosovskih Srba i politički predstavnici kosovskih Srba kritikovali Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda (CDHRF) koji je naveo da je manastir Visoki Dečani bio pretvoren u vojnu bazu i da su tamo tokom rata 1999. godine držani kosovski Albanci kao taoci i zatražio istragu protiv igumana manastira oca Save Janjića, zbog „mogućeg kršenja ratnog i humanitarnog prava“. Šesnaest organizacija civilnog društva u zajedničkom saopštenju najoštrije je osudilo navode CDHRF, koji su kako navode „neosnovani“ i pozvali Vladu da jasno osudi stav CDHRF i pruži svu potrebnu zaštitu manastiru i ocu Janjiću.

PECK je naveo da su mediji nesrazmerno izveštavali o humanitarnoj pomoći iz sekularnih ili neprotestantskih izvora, ali retko o humanitarnom radu PECK. Predstavnici su naveli da je taj propust doprineo društvenoj netoleranciji prema protestantima i drugim manjinskim veroispovestima.

Prema izveštaju Međunarodnog republikanskog instituta (IRI) pod nazivom „*Antisemitski diskurs na Zapadnom Balkanu*“ objavljenom tokom godine, antisemitske izjave u medijima bile su retke. Od 1.548 onlajn medijskih priloga proučavanih između januara 2019. i 20. maja 2020, 70 (4,5 odsto) sadržalo je ono što je IRI utvrdio kao antisemitski sadržaj. Većina medija se fokusirala na sećanje na Holokaust i ulogu koju su etnički Albanci imali u spasavanju Jevreja tokom Drugog svetskog rata. IRI je naveo da neke „konzervativnije i radikalnije muslimanske zajednice optužuju Izrael da kontroliše svet, njegovu bezbednost, finansijski i bankarski sektor, zdravstvenu industriju, itd.“

Prema imam Maliciju, muslimanke nisu bile voljne da nose hidžab, plašeći se zbog potencijalnog zaposlenja i društvene diskriminacije.

PECK je naveo da većina ljudi u zemlji poštuje hrišćane, uključujući protestante, ali da to nije slučaj sa malim procentom „radikalnih“ muslimana. Pored toga, naveo je da su njegovi pripadnici u ruralnim područjima, od kojih su mnogi prešli u hrišćanstvo iz islama, oklevali da otvoreno praktikuju svoju veroispovest zbog straha od diskriminacije.

Nakon odlaganja zbog pandemije kovida 19 i sporova oko eksproprijacije zemljišta u privatnom vlasništvu, nastavljena je izgradnja Velike džamije u Prištini koju finansira turska vlada. Neki građani i dalje su se protivili izgradnji džamije, rekavši da je njen dizajn zasnovan na arhaičnom osmanlijskom stilu, a ne na tradicionalnoj

arhitekturi kosovske džamije. Neki lokalni imami nastavili su da izjavljaju da postojeće džamije u centru grada ispunjavaju potrebe građana i da ne postoji potreba za tako velikom džamijom u ovom području.

Lideri verskih grupa nastavili su da vode međuverške razgovore o imovinskim pravima, zakonodavnim prioritetima i problemima lokalne zajednice. OEBS je 30. decembra osudio vandalizam na groblju SPC u opštini Gračanica, gde su nepoznate osobe oštetile sedam nadgrobnih spomenika. Policija je pokrenula istragu.

Četvrti deo: Politika i angažovanje Vlade Sjedinjenih Država

Ambasador i drugi zvaničnici ambasade razgovarali su i zagovarali kod vladinih zvaničnika, uključujući kod predsednice, premijera, zamenika premijera, predsednika Skupštine i lidera političkih partija za donošenje amandmana na Zakon o verskim slobodama koje bi verskim grupama omogućili da steknu pravni status. Oni su takođe pozvali vladine zvaničnike da poštuju verske slobode i pluralizam i povećaju svoju komunikaciju sa verskim grupama. Ambasador i drugi zvaničnici ambasade apelovali su na zvaničnike centralnih i lokalnih vlasti, uključujući premijera, da poštuju Zakon o SZZ, posebno u slučaju puta blizu manastira Visoki Dečani. Zvaničnici ambasade zagovarali su na svim nivoima primenu odluke Ustavnog suda iz 2016. u kojoj se nalaže upis prava svojine nad zemljištem manastiru Visoki Dečani, pozivajući vladu i pravosuđe da lokalne zvaničnike smatra odgovornim zbog nesprovođenja odluke.

Ambasador i ostali zvaničnici ambasade apelovali su na bolji dijalog između etničkih Albanaca koji su članovi vlade i pripadnika SPC. Oni su preneli ove poruku na privatnim sastancima i u javnim izjavama pozivajući na saradnju lokalnih vlasti i SPC o pitanjima kao što su vlasništvo nad imovinom, ljudska prava, verske slobode i opšta sigurnost. U maju i novembru, ambasador i otpravnik poslova pridružili su se šefovima diplomatskih misija Francuske, Nemačke, Italije i Ujedinjenog Kraljevstva u izjavama u kojima se podržava sprovođenje odluke Ustavnog suda u zemljišnom sporu u slučaju manastira Visoki Dečani. Ambasada se u septembru pridružila šefovima misija Francuske, Nemačke, Italije i Ujedinjenog Kraljevstva u izjavi u kojoj je pozdravila to što se Ustavni sud obratio državnom tužiocu zbog toga što vlada nije sprovela tu istu odluku.

Zvaničnici ambasade sastali su se sa svim glavnim verskim zajednicama i razgovarali o amandmanima na Zakon o verskim slobodama, socijalnim pitanjima od zajedničkog interesa, verskim slobodama i odnosima vlasti sa verskim

zajednicama. U maju je ambasador bio domaćin međuverskog razgovora sa verskim vođama o verskom pluralizmu i međuetničkom pomirenju. U junu, ambasada je ugostila kapelane Nacionalne garde Ajove, predstavnike Kosovskih bezbednosnih snaga i nekoliko visokih verskih lidera kako bi razgovarali o planovima za Kapelanski korpus Kosovskih bezbednosnih snaga.

Ambasada je često objavljivala poruke u štampi i na društvenim mrežama u znak podrške verskim slobodama. Na primer, ambasador je napisao autorski tekst u januaru koji se pojavio u medijima na albanskom i srpskom jeziku pod nazivom „Poštovanje sudskih odluka je od vitalnog značaja za demokratsku budućnost Kosova“ navodeći da se slučaj manastira Visoki Dečani ne odnosi na etničku pripadnost, politiku ili religiju; nego da se odnosi na imovinska prava i poštovanje zakona. Ambasada je takođe objavila taj autorski tekst na svom veb-sajtu.